

Barbara Klasińska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

 <https://orcid.org/0000-0002-7017-8766>

Teściowie, synowe, zięciowie w procesie rozwijania kompetencji hermeneutycznych

 <https://doi.org/10.15633/9788363241575.05>

Współczesne życie – w nowym, (z)informatyzowanym, (z)globalizowanym świecie, w społeczeństwie zarówno wiedzy i informacji, jak również „zamkniętego pokoju”, w społeczeństwie „maski”, w monowielokulturowym środowisku społeczno-wychowawczym, w czasach niezwykle niespokojnych i burzliwych zmian – stawia nam nie lada wyzwania. W świecie ogromnych szans i możliwości człowiekowi paradoksalnie nie jeden raz dolega brak rozsądku, mądrości oraz umiejętności i sztuki życia, a także bycia razem, zwrócenia uwagi na drugiego człowieka, zapominanie o sobie samym, o rodzinie, bliskich. W zamian za to następuje przesadne koncentrowanie się na przykład na własnej cielesności lub też popadanie w inne skrajności typu *par exemple* pracoholizm czy siecioholizm. Taki świat, taka rzeczywistość, niewątpliwie wymaga nieustannej czujności, właściwej, pogłębionej obserwacji, uwagi, refleksji oraz wiedzy nieustannie aktualizowanej i poszerzanej, mądrości, a także odwagi i w razie potrzeby gotowości do zmiany sposobu myślenia i działania. Z tego to właśnie powodu ranga i wymagalność kompetencji hermeneutycznych wydają się dziś niezwykle istotne. Kompetencje te cechują się bowiem umiejętnością analizowania i interpretowania sytuacji oraz zjawisk, rozumienia siebie i innych, a w związku z tym także udzielaniem odpowiedniej pomocy i wsparcia nacechowanego dialogiem, otoczonego

bliskością, empatią, zrozumieniem, skoncentrowaniem uwagi na drugiej osobie – bliskiej bądź będącej podopiecznym, każdej lub wybranej spośród członków rodziny, grupy sąsiedzkiej albo i dalszej społeczności.

Celem niniejszego artykułu jest zatem upowszechnianie wyników badań oraz popularyzacja wiedzy na temat tych specyficznych i stosunkowo mało jeszcze znanych kompetencji oraz ich uwarunkowań tkwiących w rodzinie, jako że stanowi ona prymarne i naturalne miejsce życia, kształtowania i wychowania, a jej wpływ nie obejmuje tylko czasów obfitujących w wychowanie, czyli dzieciństwa i młodości, lecz rozciąga się na całe dorosłe życie człowieka. Przy czym zasadniczo warto właśnie zastanowić się nad rolą i znaczeniem oraz istotą relacji w linii prostej bądź w układzie wertykalnym: teściowie, synowe i zięciowie na drodze nabywania i doskonalenia odpowiedzialności oraz umiejętności rozumienia, odczytywania i kształtowania siebie i świata jako znaczących, konstytuowanych przez sensy, całości¹.

Tytułem wstępu należy się jeszcze uzupełnienie, że tekst skomponowany jest z trzech części. Pierwsza ma charakter wprowadzający i wyznaczający rozważania podejmowane w następnych częściach, dotyczy kondycji współczesnej rodziny i jej istoty jako fundamentalnego, naturalnego środowiska wychowawczego. Druga z kolei prowadzi do odpowiedzi na pytanie o sposób transmisji kompetencji hermeneutycznych w rodzinie, aby w trzeciej wreszcie odsłonić rozwiązanie tytułowego problemu – jak i jakie są możliwe konfiguracje (współ)działania w tym kierunku w układzie: teściowie, synowe i zięciowie.

Kondycja współczesnej rodziny

Rodzina istnieje tak długo jak świat i ród ludzki, towarzyszy jej jednak otwarcie się na zmiany oraz ewolucja i umiejętne przystosowywanie się do zmiennej rzeczywistości w sposób godny podziwu. Dla każdego

1 Por. B. Milerski, *Hermeneutyka pedagogiczna. Perspektywy pedagogiki religii*, Warszawa 2011, s. 11.

człowieka jest to wyjątkowe i niepowtarzalne środowisko życia, rozwoju i wychowania – rodzina głęboko wpływa na osobowość, kształtuje jej rysy i wyposaża w modele zachowań, które nieświadomie lub celowo powielane są nieraz przez całe życie. W niej zdobywamy wiedzę o świecie zewnętrznym, ludziach, relacjach z nimi i wartościach². W rodzinie kształtują się podstawowe cechy charakteru, na przykład uczynność, obowiązkowość, krytycyzm, samokrytycyzm, takt, delikatność, poczucie godności czy egoizm albo pasożytnictwo³. Od zawsze jest to naturalne środowisko, w którym człowiek się rodzi, wychowuje i umiera. Jednocześnie jest to podstawowa komórka i instytucja życia społecznego, która uczy struktury i funkcji społecznych, absorbuje wzory osobowe i kulturowe. Niezależnie od tego, czy pojmowana jest w kategoriach wspólnoty, grupy czy instytucji, funkcjonuje dla zaspokojenia potrzeb swych członków i społeczności, w której przychodzi jej żyć, wywiera znaczny, niezamierzony, ale świadomy wpływ na rozwój człowieka szczególnie w okresie dzieciństwa. Tworzy niezbędny dla harmonijnego współistnienia w świecie poligon próbnych doświadczeń społecznych dziecka, a jednocześnie stanowi bezpieczny mikroświat – odpowiedni dla jego niepełnej i niedostatecznie jeszcze wykształconej umiejętności współżycia z innymi. Pierwsze doświadczenia człowieka, które mają miejsce w rodzinie, wpływają na dokonywane w przyszłości wybory w sytuacjach złożonych i trudnych, w jakich uczestniczy osoba dorosła i dojrzała. Dzieje się tak dlatego, że rodzina stanowi właśnie najbardziej powszechne środowisko życia. To w niej zaczyna się biografia człowieka, ona towarzyszy mu przez całe dalsze życie. Od urodzenia aż do śmierci jednostka pozostaje pod wpływem tego, co myślą, co cenią, do czego dążą, w co wierzą, co uznają za najważniejsze i według jakich norm i zasad żyją rodzice oraz inni członkowie rodziny. Życie w rodzinie obejmuje zatem bardzo długi okres i, co jest ważne, zaczyna się, zanim pojawią

2 E. Kiliszek, *Rodzina wobec zagrożeń, rodzina wobec szans. Socjopedagogika rodziny. Studium rodziny pełnej*, Warszawa 2019, s. 25.

3 I. Gumińska-Sagan, *Środowisko rodzinne jako podstawowy czynnik rozwoju człowieka*, w: *Aktywność opiekuńcza wobec współczesnych wyzwań*, red. A. Łuczyński, I. Gumińska-Sagan, Lublin 2016, s. 99–100.

się inne środowiska w życiu człowieka, a członków rodziny łączą więzy biologiczne i emocjonalne⁴.

Charakterystyczne w oddziaływaniu rodziny jest więc to, że wychowuje ona swych członków swoją codziennością, tym, co dla niej jest ważne, o co się troszczy i zabiega⁵. Od rodziny zależy osobisty los jednostki, człowiek przeżywa w niej najważniejszy okres, kiedy to nie tylko kształtuje się jego osobowość, ale i pogląd na świat oraz przekonania i postawy. Natomiast inne środowiska – takie jak szkoła czy rówieśnicy – albo umacniają wpływ rodziny, albo go modyfikują i uzupełniają. Pod wpływem wychowania w rodzinie dokonuje się proces socjalizacji jednostki i kształtują się skrypty, które decydują o systemie akceptowanych wartości i które motywują do określonego działania⁶.

Czasy współczesne promujące kulturę ego czy wręcz cywilizację ego, wielość potrzeb bombardujących ludzi, rozbudzanych przez globalny rynek i masowy konsumpcjonizm, powodują zamieszanie i zagubienie, utratę poczucia kontroli⁷. Dzisiejszą rodzinę otacza kultura selfizmu i narcyzmu, towarzyszy jej społeczna inwazja „self”, narcystyczna, neurotyczna osobowość jej członków, socjalizacja kopiowania, upadku autorytetów, pracoholizm, permissywizm, przyjemności, czas nieobecnych ojców i emancypujących się matek, okres podlegania ocenie przez agencje kontroli społecznej, socjopatologia rewolucji seksualnej oraz trywializowanie relacji ludzkich kosztem skupienia na jednostce⁸. Funkcjonowaniu rodziny zagrażają liczne niebezpieczeństwa. Chodzi tu na przykład o tzw. filozofię sukcesu, która ma miejsce wówczas, gdy rodzicom przyświeca nieustanna kariera i dążenie za wszelką cenę do samych sukcesów. Wtedy to pojawić się może między przepaść dziećmi a rodzicami. Dziecko, wzorując się na rodzicach, chce sprostać ich oczekiwaniom, co jednak nie zawsze mu się udaje, wobec czego dochodzi do patologicznych zachowań i to po obu stronach, zarówno wśród dzieci, jak i rodziców.

4 A. Błasiak, *Aksjologiczne aspekty procesu wychowania. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2009, s. 132–133.

5 A. Błasiak, *Aksjologiczne aspekty...*, dz. cyt., s. 133–134.

6 A. Błasiak, *Aksjologiczne aspekty...*, dz. cyt., s. 139.

7 E. Kiliszek, *Rodzina wobec zagrożeń...*, dz. cyt. s. 21.

8 E. Kiliszek, *Rodzina wobec zagrożeń...*, dz. cyt., s. 57–58.

Wychowanie w optyce filozofii sukcesu powoduje, że dziecko nie uczy się bezinteresownej miłości, bowiem ocenia innych po tym, co osiągnęli, a samo czuje się tylko tyle warte, na ile przypodoba i podporządkuje się innym. Kolejnym zagrożeniem jest filozofia pozoru, skupiona na zewnętrznym wyglądzie, kiedy dziecko za sprawą dorosłych oraz mediów, które nimi kierują, staje się niewolnikiem mody i przyjętych w tym zakresie środowiskowych konwencji. Wówczas uzależnia swoją wartość od tego, co ma w swojej garderobie, w co się ubiera oraz od wydawanych na ten temat opinii innych osób. Znaczną trudność w procesie wychowania powoduje ponadto filozofia posiadania. Współcześni rodzice mają problemy związane z wypełnieniem pustki emocjonalnej u dziecka, spowodowanej ich pracobolizmem i częstą nieobecnością w domu. W zamian za to, często bez powodu, obdarowują w sposób materialny swoje dziecko, nie biorąc pod uwagę, że żadne rzeczy i dobra materialne nie są w stanie zastąpić ich obecności i wspólnie spędzonego czasu. Również filozofia przyjemności w znacznym stopniu wkroczyła w wychowanie. Ona także niszczy człowieka. Coraz to można usłyszeć od dzieci „chcę” lub „nie chcę”. Dziecko potrzebuje, aby wyznaczano mu granice przynależnej swobody, stąd potrzebuje wskazywania co jest właściwe, a co nie. „Dzieciom należy mówić: «tak», ale i «nie». Im częściej zaspakajane są ich zachcianki, tym trudniej będzie im w przyszłości zdobyć się na poświęcenie”⁹. Nietrudno zatem zauważyć, że nie są to ani sprzyjające, ani właściwe warunki do odkrywania, nabywania i doskonalenia kompetencji hermeneutycznych.

Dzisiejsza rodzina działa więc w nowym, często niegościnnym i nieprzejrzystym otoczeniu społecznym i kulturowym, inne są wobec niej oczekiwania, funkcjonuje w zgoła odmiennych warunkach niż kilka dziesiątek albo kilkanaście, a nawet kilka lat temu.

W tradycyjnym świecie była ona miejscem kształtowania takich wartości oraz nabywania umiejętności społecznych, które pozwalały jej członkom na zintegrowanie się ze społeczeństwem¹⁰. Dzięki rodzinie człowiek wcześniej się dowiadywał, jaki ma być, jak powinien postępować

9 A. Błasiak, *Aksjologiczne aspekty...*, dz. cyt., s. 138–139.

10 Por. *Dezintegracja rodziny*, red. J. Siewiora, Tarnów 2013.

wać, co jest dobre, a co złe. Starsza generacja zapewniała młodszemu przystosowanie do rzeczywistości społecznej, przekazując odpowiedni zasób wiedzy, umiejętności, poglądów oraz wartości. Podważanie jej autorytetu pojawiało się zaś rzadko i z reguły nie znajdowało większego oddźwięku. Natomiast współczesne doświadczenia młodego pokolenia nie mają odpowiednika w doświadczeniu rodziców i dziadków, wzory z dawnych lat często nie nadążają za zmianami i nie pasują do nowej rzeczywistości społecznej¹¹. Załamały się standardy zachowań, człowiek się gubi także w pełnieniu ról rodzinnych, małżeńskich i rodzicielskich¹². W zasadzie każda rodzina dotknięta jest kryzysem lub przechodzi go w sobie właściwej dynamice i napięciu. Może on mieć różny charakter, przejściowy lub typowy, ostry lub przewlekły¹³.

Reasumując, z dawnej wielofunkcyjności rodziny pozostało niewiele, nawet konstytutywne dla rodziny opiekowanie się dziećmi oraz osobami starszymi i chorymi coraz częściej zostaje powierzane wyspecjalizowanym instytucjom. Podobnie jest, jeśli chodzi o zapewnienie jej członkom uczucia i towarzystwa. Rodzina kojarzona z domem, oazą wspólnoty, miłości, ponadczasowych wartości i bezpieczeństwa, dziś niejednokrotnie sprowadza się w zasadzie do pomieszkiwania pod wspólnym dachem. Żyje się razem, ale osobno, jej dorośli członkowie nie mają czasu dla siebie ani dla innych, robią karierę i realizują się we własnym tempie, kierunku i zakresie. W ten sposób rodzina wyizolowała się także z kręgu krewnych i kontynuowanie przekazu międzygeneracyjnego stało się niezwykle trudne, wyraźny jest spadek autorytetu rodziców i dziadków. Często zauważa się opuszczanie domu rodzinnego przed małżeństwem, szybkie rozwody, pozostawanie bezdzietnymi, życie w samotności z wyboru, nastawienie na indywidualny rozwój. Więzy pomiędzy członkami rodziny stają się jednowymiarowe, słabe i sztuczne, wzrasta niepomier-

11 J. Dobrołowicz, *Rodzicielstwo i rodzina w neoliberalnej rzeczywistości*, „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne” 32 (2018) nr 32, s. 29–30.

12 A. Błasiak, *Oddziaływania wychowawcze w rodzinie. Zagadnienia wybrane*, Kraków 2012, s. 115.

13 S. Kawula, *Rodzina społecznego i indywidualnego ryzyka*, w: *Pedagogika społeczna, dokonania, aktualność, perspektywy. Podręcznik akademicki dla pedagogów*, red. S. Kawula, Toruń 2002, s. 505.

nie znaczenie nie tylko grup rówieśniczych, lecz przede wszystkim także nowych mediów i hipermediów¹⁴.

Nie zmienia to jednak faktu, że rodzina pozostaje podstawową i naturalną przestrzenią wpływu wychowawczego i miejscem rozwoju człowieka. W niej gromadzone są pierwsze doświadczenia związane z własną osobą, uczestnictwem i relacjami ze światem i innymi ludźmi oraz otoczeniem zewnętrznym. W niej także dokonuje się pierwsze kształtowanie czynności nawykowych, sprawności, umiejętności oraz rozmaitych kompetencji, w tym właśnie hermeneutycznych. Jest to wyjątkowo ważne środowisko wzrostu jednostki, bowiem w rodzinie człowiek dorasta i dojrzewa nie tylko fizycznie, tutaj kształtują się podstawy jego osobowości oraz życia psychicznego, tu osiąga się dojrzałość i co jest niezwykle istotne w kontekście kompetencji hermeneutycznych – dopełnia się człowieczeństwo¹⁵. Zostaje zainicjowany i wytyczony kierunek jego drogi życiowej, następuje określenie wartości własnej egzystencji¹⁶.

Nabywanie i rozwijanie kompetencji hermeneutycznych w rodzinie

Przekonanie o roli rodziny jako środowiska urzeczywistniania wartości oraz wprowadzania młodego pokolenia w świat wartości jest nie do podważenia, jako że wartości przyczyniają się w każdym czasie i miejscu do równowagi człowieka w świecie i w świecie człowieka. Wśród wartości ogólnoludzkich na fundamentalnym miejscu znajduje się prawda, dobro i piękno oraz miłość, odpowiedzialność, tolerancja i sprawiedliwość. Od lat obserwowany jest jednak pogłębiający się wciąż kryzys wartości tradycyjnych, akcent z „być” nieustannie przesuwa się na „mieć”. Postępująca laicyzacja życia społecznego i indywidualnego pozbawiła ludzi

14 A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa 2005, s. 36–37.

15 D. Opozda, *Pedagogiczna wielowymiarowość rozwoju osób w rodzinie*, w: *Rodzina przestrzenią rozwoju osoby. Perspektywa pedagogiczna*, red. M. Jeziorański, D. Opozda, A. Rynio, Lublin 2012, s. 25, 30.

16 D. Opozda, *Pedagogiczna wielowymiarowość...*, dz. cyt., s. 18.

wartości religijnych, a anomia dotknęła rodzin¹⁷. Między innymi z tych powodów niezwykle przydatne jednostce i społeczeństwu mogą się dziś okazać właśnie kompetencje hermeneutyczne. Kompetencje te są związane z odpowiedzialnością i umiejętnością rozumienia, odczytywania i kształtowania siebie oraz świata jako znaczących, konstytuowanych przez sensory całości¹⁸. Ich istota sprowadza się do zrozumienia wyjątkowych sytuacji i ludzi oraz zastosowania wiedzy ogólnej w konkretnych okolicznościach. Wyrażają się one zarówno w racjonalnym, refleksyjnym dostosowaniu i kontynuacji, jak i w gotowości do zmiany, w krytycznej ocenie aktualnego stanu oraz odważnym projektowaniu i odpowiedzialnym wprowadzaniu nowości¹⁹.

W polskiej literaturze specjalistycznej z zakresu nauk o wychowaniu pojęcia kompetencji hermeneutycznych w zasadzie nie charakteryzuje się wprost, chociaż funkcjonują one i są przypisywane do różnych grup umiejętności i sprawności²⁰. Termin ten pokazuje się gdzieś tam jako oczywistość, jednak raczej w potocznym rozumieniu. Pojawia się np. w nielicznych opracowaniach związanych z filozofią, translatologią i grammi komputerowymi²¹. Dopiero w jednym z opracowań z obszaru filozofii przyrody znajdujemy ich charakterystykę. Otóż są one wyznaczone przez grupę podstawowych predyspozycji i zdolności specyficznych dla szerokiego spektrum podmiotów biologicznych pod względem bytowym i poznawczym. Głównie chodzi tu o praktykę tworzenia pojęć i reprezentacji korzystającą z różnych form doświadczenia; o „ruch myśli” nieustannie wykraczających poza siebie w celu pozyskiwania oraz przetwarzania

17 E. Kiliszek, *Rodzina wobec zagrożeń...*, dz. cyt., s. 25.

18 B. Milerski, *Hermeneutyka pedagogiczna*, dz. cyt., s. 11.

19 H.-C. Koller, *Grundbegriffe, Theorien und Methoden der Erziehungs-wissenschaft. Einr Einführung*. Stuttgart 2006, s. 12.

20 Por. M. Kaliszewska, B. Klasińska, *Kompetencje hermeneutyczne w teorii i praktyce akademickiej*, Kielce 2018.

21 Por. B. Piecychna, *Wpływ dydaktycznego modelu hermeneutycznego Radegundis Stolze na akwizycję kompetencji tłumaczeniowej. Wstępne wyniki eksperymentu*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jsui/bitstream/11320/2875/1/BAJ_14_Piecychna.pdf (15.04.2023); P. Bukowski, *Hermeneutyczne kompetencje tłumacza*, w: *Kompetencje tłumacza. Tom dedykowany prof. dr hab. Elżbiecie Tabakowskiej*, red. M. Piotrowska, A. Czesak, A. Gomola, Kraków 2012.

nowych informacji i znaczeń; zdolność przyjmowania oraz koordynacji odmiennych perspektyw poznawczych wobec własnych i zewnętrznych obiektów fizycznych lub psychicznych; umiejętność interpretacji wraz z komunikacją znaczących treści mentalnych. Jednostka „hermeneutycznie rozwinięta i kompetentna” wyróżnia się rozumiejącą postawą zarówno wobec swego otoczenia, jak i samego siebie, samoczynną i samodzielnie kontrolowaną zdolnością konstytuowania lub wyszukiwania znaczeń, ujmowania i transmitowania tego, co dane, w pewnym kontekście i z konkretnej perspektywy²².

Wedle Heideggera kompetencje hermeneutyczne nie są kategoriami epistemologicznymi, lecz ontologicznymi. Decyduje o tym rozumiejący sposób bycia człowieka, zaangażowanie w świat, jego sensotwórcze porządkowanie, skłonność do antycypowania, korzystania z założeń i wstępnego przedrozumienia, „to zachowania eksploracyjne (uchwytyjące lub ustanawiające znaczenia); gatunkowo specyficzne rozumienie środowiska; zdolność do dialogu, porozumienia, kooperacji, a więc aktywności, które H. G. Gadamer określał zbiorczym mianem postawy hermeneutycznej”²³.

Z kolei w ujęciu Ricoeura kompetencje hermeneutyczne dotyczą „sfery praktycznej – oznaczają czynną, aktywną, codzienną interpretację wytworów kultury, jakimi są symbole, dyskursy, narracje czy mity”²⁴. Można więc także powiedzieć szerzej, że kompetencje hermeneutyczne „są ogniwem pomiędzy poznawczymi zjawiskami instytucjonalizacji, kodyfikacji, normatywizacji i pojęciowania świata (efekt funkcjonowania kompetencji), a pierwotnymi, bytowymi cechami podmiotowymi o naturalnym rodowodzie (wstępne przedrozumienie, bycie-w-świecie, rozumienie językowe)”²⁵.

Według niemieckich socjologów i pedagogów istotą kompetencji hermeneutycznych jest rozumienie sensu subiektywnego i obiektywnego

22 M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary rozumienia. Od ewolucji do hermeneutyki ludzkiego myślenia*, Kraków 2017, s. 25.

23 Za: M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary...*, dz. cyt., s. 28.

24 Za: M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary...*, dz. cyt., s. 35.

25 Za: M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary...*, dz. cyt., s. 43.

bądź interpretacja znaczeń (kontekstualność, subiektywność)²⁶, ponadto dostrzeganie, rozumienie i właściwe interpretowanie zaistniałych dylematów między teorią a praktyką oraz praktyką a teorią; to umiejętność zarówno wykorzystywania wiedzy naukowej dla ich rozwiązania²⁷, jak i rozumienia świadectwa minionych oraz współczesnych pokoleń i innych kultur, szczególnie tekstów biblijnych, a także odniesienia tej umiejętności do terażniejszości i przyszłości²⁸.

Kompetencje hermeneutyczne powinny prowadzić do pogłębionej umiejętności i gotowości do autorefleksji, rozumienia siebie jako podmiotu działającego, umiejętności empatii i empatycznego rozumienia sytuacji innego. Powinny w wyższym stopniu sprzyjać podmiotowej koncentracji na drugiej osobie, dialogowi i hermeneutycznemu rozumieniu danej sytuacji. Zwięźle ujmując, chodzi tu o odniesienie posiadanej wiedzy oraz doświadczeń do szczególnych, a nawet wyjątkowych sytuacji i ludzi się w nich znajdujących oraz ich zrozumieniu²⁹.

Kompetencje hermeneutyczne dojrzewają etapowo w toku rozwoju człowieka pod wpływem splotu wielu rozmaitych czynników biologicznych i kulturowych³⁰. Na ich kształtowanie wpływa zatem zarówno środowisko będące źródłem doświadczenia, jak i cechy indywidualne każdego człowieka, od których zależy intensywność tych doświadczeń oraz sposobów korzystania z nich³¹. Wśród czynników środowiskowych najważniejsze okazuje się właśnie znaczenie rodziny, ponieważ jej

26 H.-C. Koller, *Grundbegriffe theorien und methoden der erziehungswissenschaft*, https://www.tubraunschweig.de/MedienDB/paedagogik/2grundbegriffe_theorien_und_methoden_der_erziehungswissenschaft.pdf, (25.11.2021).

27 M. Schierz, J. Thiele, *Hermeneutische Kompetenz durch Fallarbeit. Überlegungen zum Stellenwert kazistischer Forschung und Lehre an Beispielen antinomischen Handels in sportpädagogischen Berufsfeldern*, „Zeitschrift und Pädagogik” (2002) nr 1, s. 30–47.

28 M. und R. Zimmerman, *Hermeneutische Kompetenz' und Bibeldidaktik. Durch Unverständnis der Bibel das Verstehen lernen*, „Glaube und Lernen” 20 (2005) nr 1, s. 72–87.

29 H.-C. Koller, *Grundbegriffe...*, dz. cyt., s. 12.

30 M. Urbaniak, *Spojrzenie na zdolności hermeneutyczne człowieka z perspektywy biologicznej*, „Filozofia i Nauka. Studia filozoficzne i interdyscyplinarne” 6 (2018), s. 118.

31 A. Matczak, K. Martowska, *Z badań nad uwarunkowaniami kompetencji emocjonalnych*, „Studia Psychologica” 11 (2011) nr 1, s. 8.

wpływ zaczyna się najwcześniej i trwa najdłużej, ma charakter naturalny, wielotorowy, cechuje go silny kontekst emocjonalny i stosunkowo autonomiczny. Główne sposoby oddziaływania rodziny sprowadzają się do tworzenia właściwych warunków życia i aktywności swoich członków, dostarczania wzorów życia i postępowania, stawiania wymagań oraz przekazywania wiedzy, umiejętności i kompetencji. W przypadku dzieci niewątpliwym czynnikiem rozwoju kompetencji hermeneutycznych są postawy rodzicielskie oraz style wychowania w rodzinie. Ponadto należy powtórzyć i podkreślić, że doświadczenia rodzinne oraz problemy okresu dzieciństwa związane z rodziną rzutują na funkcjonowanie człowieka w dorosłości³².

Teściowie, synowie i zięciowie w procesie rozwijania kompetencji hermeneutycznych

Kompetencje hermeneutyczne sprzyjają wychowaniu do wartości i przez wartości. Osoba hermeneutycznie kompetentna potrafi podjąć refleksję w działaniu i nad działaniem, wykorzystać równocześnie dostępną niemalże na wyciągnięcie ręki (rzut oka) wiedzę pewną (naukową) i wiedzę potoczną (życiowe doświadczenie), a wszystko to przyczynia się do głębszego i szerszego podmiotowego zaangażowania intelektualnego, emocjonalnego, społeczno-moralnego, a także organizacyjnego w podejmowane czynności i zadania. Potrafi poruszać się między pewnością a niepewnością w działaniu, między bliskością a oddaleniem, wyzyskując skutecznie owe dwubiegunowości i dualizmy w życiu i działaniu³³, bowiem „człowiek prawdopodobnie od urodzenia jest «nastrojony» na rozumienie swojego otoczenia poprzez ciągłe bycie «zanurzonym» w swym otoczeniu. Stała ciekawość świata, zadawanie pytań i poszukiwanie ko-

32 K. Martowska, *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*, Warszawa 2012, s. 60–86.

33 Por. M. Kaliszewska, B. Klasińska, *Factors impacting the improvement of hermeneutic competences during academic education preparing for social professions*, „HUMANITAS Pedagogika i Psychologia” (2019) nr 20, s. 181–192, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.2299>.

lejných odpowiedzi, transcendowanie zastanych wyjaśnień jest wyrazem ludzkiego sposobu bycia”³⁴.

Kompetencje hermeneutyczne polegają na ciągłym przekraczaniu umiejętności rozumienia siebie i świata przez zapośredniczenie w języku, kulturze i drugim człowieku³⁵. Ich istotą jest „przede wszystkim codzienna praktyka twórczej interpretacji bodźców płynących z otoczenia”³⁶ ograniczana (formowana) przez indywidualne ramy posiadanych dotychczas doświadczeń oraz wiedzy, przez kolektywne ramy środowiska kulturowego, które dzielimy z innymi oraz jednakowe dla gatunku ludzkiego „predyspozycje hermeneutyczne”, gdyż posiadamy „jednakowe źródło filogenetyczne, strukturę oraz funkcję”³⁷.

Dziś nie lada sztuką jest żyć mądrze i dobrze. Raz potrzebujemy samotności bardziej niż więzi, a czasami więcej więzi niż samotności. W jednym przypadku bardziej potrzebne są nam dobra materialne, w innym duchowe. Wciąż zadajemy sobie mnóstwo pytań: jak żyć, jak być, co robić, aby nie zmarnować życia? Żyjemy w czasach tzw. płynnej nowoczesności, która w zasadzie nie stawia pytań o to, kim jest człowiek. Mądrość zastępuje wiedzę, prawdę dyskursami, a miłość seksem, rozmywa znaczenie ról i funkcji społecznych, rodzinnych, małżeńskich i rodzicielskich, zaciera granice między dobrem i złem³⁸. Człowiek współczesny chodzi „z uciążliwym bagażem kryzysu prawdy, miłości, wolności i odpowiedzialności – kryzysu widzenia siebie jako osoby w jej godności, powołaniu i przeznaczeniu. Owo zagubienie siebie, własnej tożsamości, prowadzi niekiedy do zniewolenia, a więc do uzależnienia się od pożądlivosti oczu i ciała oraz do pychy tego żywota. Coraz więcej mieć, dogadzać ciału i panować nad innymi – oto niewola burząca: wewnętrzny ład w człowieku; miłość do Boga i bliźniego; porządek rzeczy stworzonych”³⁹.

34 M. Urbaniak, *Spojrzenie na zdolności hermeneutyczne...*, dz. cyt., s. 118.

35 Por. M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary...*, dz. cyt., s. 25–32.

36 Por. M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary...*, dz. cyt., s. 43.

37 Por. M. Urbaniak, *Biologiczne wymiary...*, dz. cyt., s. 43.

38 Por. T. Gadacz, *O zmienności życia*, Warszawa 2013, s. 5–7.

39 Z. Hnatzak, *Metanoia w życiu chrześcijanina z perspektywy trzeciego tysiąclecia*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 15 (1999), s. 88–89.

Dzisiejsza rodzina, a w niej teściowie, synowie i zięciowie funkcjonują nie tyle w nowej, co w nieprzewidywalnej i nieustannie zmieniającej się rzeczywistości społeczno-kulturowej. W tym kontekście zaś jakże wymowna staje się teza, że rodzina to szczególnie i niepowtarzalny byt społeczny, którego istotą jest humanistyczny charakter zdeterminowany niepowtarzalnością występujących w niej podmiotów. Te z kolei, zależnie od wielu zmieniających się czynników, reprezentują olbrzymie bogactwo form i treści, które najwyraźniej odzwierciedlają się w jej wewnętrznych strukturach⁴⁰. W związku z powyższym jakże nieoczywista, aktualnie zaś przede wszystkim hipotetyczna, staje się odpowiedź na problem zawarty w tytule niniejszego opracowania, bowiem literatura fachowa i badania nie obfitują w tego typu doniesienia. Nawet mądrość ludowa⁴¹ zawarta w przysłowiach ludowych niezbyt wiele w tym temacie przedstawia.

W rodzinie tradycyjnej przekaz wartości, postaw, poglądów, umiejętności i kompetencji życiowych, osobistych oraz społecznych odbywał się po kolei – „gęsiego”. Starsze pokolenie wymagało od młodszego szacunku do tradycji i respektowania jej autorytetu, przekazywało nagromadzoną nieraz przez wieki i długie lata skarbnicę wiedzy i mądrości życiowych. Współcześnie mamy do czynienia z odwróceniem tej sytuacji – młodsze pokolenie uczy starsze przystosowania się do zmieniającej się rzeczywistości⁴². Dlatego warto wziąć pod uwagę to, że relacje rodzinne dotyczące różnorodnych sytuacji życiowych, w których zachodzą wzajemne stosunki pomiędzy członkami w najbliższym środowisku życia, jakim jest rodzina, mogą mieć charakter jednokierunkowy lub dwukierunkowy, przybierający postać interakcji. Istotą interakcji staje

40 Por. E. Dybowska, *Transformacja pojęcia rodzina we współczesnym dyskursie interdyscyplinarnym*, w: *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów*, red. B. Sieradzka-Baziur, Kraków 2018, s. 13.

41 Istnieje pogląd, że pedagogika ludowa (etnopedagogika) powstała znacznie wcześniej niż pedagogika naukowa – por. M. Hold, K. Hoceń, *Etnopedagogika a kultura popularna*, w: *Edukacja, wychowanie, poradnictwo w kulturze popularnej*, red. M. Kondracka, A. Łysak, Wrocław 2009, <https://9lib.org/document/lq5r99gz-tytul-edukacja-wychowanie-poradnictwo-w-kulturze-popularnej.html> (25.11.2021).

42 G. Godawa, *Wartości w rodzinie zaczerpnięte od dzieci*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 39 (2020) nr 2, s. 66–67, <https://doi.org/10.17951/lrp.2020.39.2.63-72>.

się natomiast równoczesne, wzajemne zwrotne oddziaływanie oparte na zrozumieniu i życzliwości (kompetencjach hermeneutycznych), gwarantujące równoczesną psychiczną i behawioralną aktywność poszczególnych osób. Kierunek relacji pomiędzy teściami, synowymi i zięciami powinien opierać się na współpracy, charakteryzować się odejściem od rywalizacji ku kooperacji, od konfliktowości do syntonii, od uprzedzeń emocjonalnych do skupienia się na zadaniach, od instrumentalizmu ku partnerstwu wszelkich podmiotów. Model taki może stanowić bazę do budowania nie tylko relacji w rodzinie⁴³, lecz także podstawę procesu kształtowania kompetencji hermeneutycznych wszystkich członków rodziny, a zatem także dzieci-wnuków.

Zakończenie

Przemiany dokonujące się w świecie powodują, że powszechnie znane terminy zaczynają funkcjonować w nowych znaczeniach i konieczne jest ich nieustanne analizowanie i interpretowanie, uogólnianie oraz definiowanie. Oczywiście jest, że procesy te nie omijają także rodziny, która stanowi przestrzeń rozwoju i wychowania jednostki. Współczesna rzeczywistość małżeńsko-rodzinna stanowi bardzo ciekawą mozaikę pod względem kształtu oraz funkcjonowania⁴⁴.

Należy jednak mieć na uwadze, że przemiany dotyczące rzeczywistości życia rodzinnego nie zależą wyłącznie od wewnętrznej dynamiki rodziny. Są determinowane zmianami i dynamiką procesów społecznych, które zazwyczaj rozgrywają się w szerszych, ponadrodzinnych strukturach, a przede wszystkim mają źródło w procesach ekonomiczno-społecznych i kulturowych zachodzących w społeczeństwie⁴⁵. Kwestia relacji i stosunków na linii i w układzie teściowie – synowe i zięciowie niewątpliwie jest godna uwagi oraz wymaga teoretyczno-praktycznego rozwią-

43 S. Kawula, *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych. Szkice o współczesnym wychowaniu*, Toruń 1999, s. 31.

44 E. Dybowska, *Transformacja pojęcia...*, dz. cyt., s. 9.

45 E. Dybowska, *Transformacja pojęcia...*, dz. cyt., s. 10. Por. także: E. Sowa-Behtane, *Rodziny wielokulturowe*, Kraków 2017.

zania. Przy czym zasadniczo także konieczna jest w tym zakresie synergia, współdziałanie między nimi wszystkimi⁴⁶, co zapewnić mogą stale rozwijane okazjonalnie i intencjonalnie kompetencje hermeneutyczne wszystkich członków rodziny.

Abstrakt

Teściowie, synowe, zięciowie w procesie rozwijania kompetencji hermeneutycznych

Ambicją artykułu jest wzbogacenie oraz równoległa transmisja i upowszechnienie wiedzy na temat istoty kompetencji hermeneutycznych jako specyficznych zdolności i umiejętności rozumienia, interpretowania, odczytywania i kształtowania siebie oraz świata jako znaczących, konstytuowanych przez sensory całości. Przyglądanie się bowiem kompetencjom hermeneutycznym od strony uwarunkowań tkwiących w rodzinie, zwłaszcza na linii i w układzie teściowie – synowe, zięciowie, wydaje się zadaniem uzasadnionym, inspirującym i godnym uwagi z racji właśnie na nowe, pełniejsze od dotychczasowych, rezultaty poznania. Tekst porusza zatem kwestie dotyczące kompetencji hermeneutycznych, kondycji współczesnej rodziny, wartości oraz relacji w rodzinie i wiąże je ze sobą wzajemnie w celu odpowiedzi na tytułowy problem.

Słowa kluczowe: kompetencje hermeneutyczne, kultura, rodzina, wartości, wychowanie

Abstract

Parents-in-law, daughters-in-law, sons-in-law in the process of developing hermeneutic competence

The ambition of the article is to enrich and, in parallel, to transmit and disseminate knowledge on the essence of hermeneutic competence as specific abilities and skills

46 Por. K. Duraj-Nowakowa, *Synergiczność animacji edukacyjno-społecznych działań nauczycieli akademickich*, w: *Animacja synergiczności działań edukacyjno-prospołecznych wobec wyzwań współczesności*, red. K. Duraj-Nowakowa, J. Charchuła, E. Sowa-Behtane, Kraków 2018, s. 23–36.

to understand, interpret, read and shape oneself and the world as meaningful, constituted by the senses of the whole. Looking at hermeneutic competence from the point of view of conditions in the family, especially along the line and in the system of parents-in-law, sons-in-law and sons-in-law, seems to be a justified, inspiring and worthy of attention task, precisely because of the new, more complete than hitherto results of cognition. The text, therefore, raises and interlinks issues concerning hermeneutical competence, the condition of the modern family, values and relations in the family in order to answer the title problem.

Keywords: cultures, family, hermeneutic competence, upbringing, values

Bibliografia

- Błasiak A., *Aksjologiczne aspekty procesu wychowania. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2009.
- Błasiak A., *Oddziaływania wychowawcze w rodzinie. Zagadnienia wybrane*, Kraków 2012.
- Bukowski P., *Hermeneutyczne kompetencje tłumacza*, w: *Kompetencje tłumacza. Tom dedykowany prof. dr hab. Elżbiecie Tabakowskiej*, red. M. Piotrowska, A. Czesak, A. Gomola, Kraków 2012.
- Dezintegracja rodziny*, red. J. Siewiora, Tarnów 2013.
- Dobrołowicz J., *Rodzicielstwo i rodzina w neoliberalnej rzeczywistości*, „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne” 32 (2018) nr 32, s. 24–45.
- Duraj-Nowakowa K., *Synergiczność animacji edukacyjno-społecznych działań nauczycieli akademickich*, w: *Animacja synergiczności działań edukacyjno-prospołecznych wobec wyzwań współczesności*, red. K. Duraj-Nowakowa, J. Charchuła, E. Sowa-Behtane, Kraków 2018.
- Dybowska E., *Transformacja pojęcia rodzina we współczesnym dyskursie interdyscyplinarnym*, w: *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów*, red. B. Sieradzka-Baziur, Kraków 2018.
- Gadacz T., *O zmienności życia*, Warszawa 2013.
- Godawa G., *Wartości w rodzinie zaczerpnięte od dzieci*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 39 (2020) nr 2, s. 63–72, <https://doi.org/10.17951/lrp.2020.39.2.63-72>.

- Gumińska-Sagan I., *Środowisko rodzinne jako podstawowy czynnik rozwoju człowieka, w: Aktywność opiekuńcza wobec współczesnych wyzwań*, red. A. Łuczyński, I. Gumińska-Sagan, Lublin 2016.
- Hnatzak Z., *Metanoia w życiu chrześcijanina z perspektywy trzeciego tysiąclecia*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 15 (1999), s. 83–91.
- Hold M., Hocoń K., *Etnopedagogika a kultura popularna, w: Edukacja, wychowanie, poradnictwo w kulturze popularnej*, red. M. Kondracka, A. Łysak, Wrocław 2009, <https://9lib.org/document/lq5r99gz-tytul-edukacja-wychowanie-poradnictwo-w-kulturze-popularnej.html> (25.11.2021).
- Kaliszewska M., Klasińska B., *Factors impacting the improvement of hermeneutic competences during academic education preparing for social professions*, „HUMANITAS Pedagogika i Psychologia” 2019, nr 20, s. 181–192, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.2299>.
- Kaliszewska M., Klasińska B., *Kompetencje hermeneutyczne w teorii i praktyce akademickiej*, Kielce 2018.
- Kawula S., *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych. Szkice o współczesnym wychowaniu*, Toruń 1999.
- Kawula S., *Rodzina społecznego i indywidualnego ryzyka, w: Pedagogika społeczna, dokonania, aktualność, perspektywy. Podręcznik akademicki dla pedagogów*, red. S. Kawula, Toruń 2002.
- Kiliszek E., *Rodzina wobec zagrożeń, rodzina wobec szans. Socjopedagogika rodziny. Studium rodziny pełnej*, Warszawa 2019.
- Koller H.-C., *Grundbegriffe, Theorien und Methoden der Erziehungs-wissenschaft. Einr Einführung*, Stuttgart 2006.
- Kwak A., *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa 2005.
- Matczak A., Martowska K., *Z badań nad uwarunkowaniami kompetencji emocjonalnych*, „Studia Psychologica” 11 (2011) nr 1, s. 5–18.
- Martowska K., *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*, Warszawa 2012.
- Milerski B., *Hermeneutyka pedagogiczna. Perspektywy pedagogiki religii*, Warszawa 2011.
- Opozda D., *Pedagogiczna wielowymiarowość rozwoju osób w rodzinie, w: Rodzina przestrzeni rozwoju osoby. Perspektywa pedagogiczna*, red. M. Jeziorański, D. Opozda, A. Rynio, Lublin 2012.
- Piecycha B., *Wpływ dydaktycznego modelu hermeneutycznego Radegundis Stolze na akwizycję kompetencji tłumaczeniowej. Wstępne wyniki eksperymentu*, <https://>

- repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2875/1/BAJ_14_Pieczyna.pdf (15.04.2023).
- Schierz M., Thiele J., *Hermeneutische Kompetenz durch Fallarbeit. Überlegungen zum Stellenwert kazistischer Forschung und Lehre an Beispielen antinomischen Handels in sportpädagogischen Berufsfeldern*, „Zeitschrift und Pädagogik” (2002) nr 1, s. 30–47.
- Sowa-Behtane E., *Rodziny wielokulturowe*, Kraków 2017.
- Zimmerman M. und R., *Hermeneutische Kompetenz’ und Bibeldidaktik. Durch Unverständnis der Bibel das Verstehen lernen*, „Glaube und Lernen” 20 (2005) nr 1, s. 72–87
- Urbaniak M., *Biologiczne wymiary rozumienia. Od ewolucji do hermeneutyki ludzkiego myślenia*, Kraków 2017.
- Urbaniak M., *Spojrzenie na zdolności hermeneutyczne człowieka z perspektywy biologicznej*, „Filozofia i Nauka. Studia filozoficzne i interdyscyplinarne” 6 (2018), s. 117–131.